

Η υπέρ του βασιλέως προσευχή της Ακολουθίας του Όρθρου

Ορθοδοξία / Θεία Λατρεία

Ιεροδιάκονος Γεώργιος Ζαραβέλας, Θεολόγος, ΜΑ Ιστορικής Θεολογίας - Λειτουργικής ΕΚΠΑ

Ο όρθρος, δηλαδή η μία από τις επτά ακολουθίες του νυχθημέρου, συνιστά την πρωινή σύναξη των πιστών για προσευχή. Η έναρξη της ακολουθίας του όρθρου καταλαμβάνεται από μία σύντομη ακολουθία, η οποία έχει ενταχθεί αρμονικά στον όρθρο. Η βασιλική ή υπέρ του βασιλέως ακολουθία είναι μία ευσύνοπτη διάταξη. Η ένταξή της στο τυπικό της ορθρινής ακολουθίας στοχεύει στην ευόδωση των έργων του κοσμικού άρχοντα - βασιλέα, μέσω της προσευχητικής επίκλησης των υπηκόων του.

Η ακολουθία αυτή αποτελεί ένα από τα πολλά παραδείγματα ένταξης δεήσεων υπέρ διαφόρων προσώπων και σκοπών στη λατρεία της Εκκλησίας. Ο βασιλέας δεν συνιστά εκκλησιαστικό όργανο ή διακόνημα, αλλά αποτελεί, τουλάχιστον θεωρητικά, μέλος της εκκλησιαστικής κοινότητας, αφενός, ενώ δραστηριοποιείται για την ομαλή οργάνωση της κοινωνίας και την προάσπιση των δικαιωμάτων των

πολιτών, οι οποίοι ταυτόχρονα τυγχάνει να ανήκουν στη σύναξη.

Η διάταξη της ακολουθίας αυτής είναι απλή και σύντομη. Μετά την έναρξη διά του «*Ευλογητός ο Θεός*» από τον ιερέα, ακολουθεί το Τρισάγιο και η εκφώνηση του κληρικού «*Ότι σου εστίν*». Στη συνέχεια αρχίζει η καθεαυτή υπέρ των βασιλέων διάταξη: Ο αναγνώστης λέγει το «*Κύριε, ελέησον*» δώδεκα φορές, τη μικρή δοξολογία «*Δόξα Πατρί. Και νυν*» και το «*Δεύτε προσκυνήσωμεν*». Η διάταξη πριν από το τελευταίο λέγεται μόνο κατά τις καθημερινές της Μ. Τεσσαρακοστής, ενώ η ακολουθία ξεκινά απευθείας από αυτό τις υπόλοιπες ημέρες του εκκλησιαστικού έτους. Έπειτα αναγιγνώσκονται οι ψαλμοί ιθ' και κ'.

Οι ψαλμοί αυτοί μπορούν να αναγνωσθούν ή να απαγγελθούν κατά το ύφος του κλιτού, ώστε ο προεστώς να προλάβει τη θυμίαση όλου του ναού με το καντζίο, στοιχείο που μαρτυρά τη μοναστηριακή προέλευση της ακολουθίας. Η προσφορά του θυμιάματος δεν συνδέεται με τη βασιλική ακολουθία και τους σχετικούς ψαλμούς, αλλά με την έναρξη του όρθρου, αφού έχει προπαρασκευαστικό χαρακτήρα. Ο Μάρκος ο Ευγενικός αναφέρει ότι ο ιερέας πρέπει να προλάβει τη θυμίαση όλου του ναού μέχρι να ολοκληρωθεί το «*Πάτερ ημών*», ώστε να βρίσκεται μπροστά στην Αγία Τράπεζα, όταν θα εκφωνεί το «*Δόξα τη Αγία*».

Με την ολοκλήρωση των δύο ψαλμών ακολουθεί το «*Δόξα Πατρί. Και νυν*» και το Τρισάγιο, η εκφώνηση του ιερέως και η απαγγελία των ύμνων «*Σώσον Κύριε τον λαόν σου*», «*Ο υψωθείς εν τω Σταυρώ*», δηλαδή του απολυτικίου και του κοντακίου

του Τιμίου Σταυρού και του θεοτοκίου «*Προστασία φοβερά και ακαταίσχυντε*», με τη παρεμβολή των δύο στίχων της μικρής Δοξολογίας. Ο κληρικός, στη συνέχεια, εκφωνεί την υπέρ των βασιλέων συνοπτική δέηση, με την οποία περατώνεται η βασιλική ακολουθία, και τη δοξολογική εκφώνηση «*Δόξα τη Αγία και Ομοουσίου και Ζωοποιώ και Αδιαιρέτω Τριάδι*», που ξεκινά ουσιαστικά την ακολουθία του όρθρου.

Η πατερική παράδοση δεν προσφέρει πολλές μαρτυρίες σχετικά με την ακολουθία. Ο Συμεών Θεσσαλονίκης, ο οποίος επιχειρεί την ερμηνεία της ακολουθίας του όρθρου, δεν αναφέρει τίποτα για τη βασιλική ακολουθία ή έστω για κάποιο από τα επιμέρους στοιχεία της. Ο Μάρκος ο Ευγενικός αναφέρεται ονομαστικά στην ακολουθία και μνημονεύει τους δύο ψαλμούς, το Τρισάγιο και τα σχετικά με το περιεχόμενο των ψαλμών τροπάρια, αναφερόμενος ονομαστικά μόνο στο «*Σώσον Κύριε τον λαόν σου*». Ο Μάρκος σημειώνει ότι, εφόσον προηγηθεί η τέλεση του μεσονυκτικού ή ο όρθρος ψαλλεί ιδιωτικά, οι δύο ψαλμοί καταλυμπάνονται και η ακολουθία αρχίζει με το Τρισάγιο.

Η πρώτη ευθεία επονομασία της διάταξης ως προσευχής υπέρ των βασιλέων απαντάται σε Πράξη της Πατριαρχικής Συνόδου της ΚΠόλεως, επί πατριαρχίας Ιερεμίου Β'. Η βασιλική ακολουθία είναι στοιχείο των μοναστικών τυπικών διατάξεων και κυρίως των μονών, οι οποίες είχαν ιδρυθεί από βασιλέα (Βασιλικές Μονές - Βασιλομονάστηρα). Η ένταξή της στις ακολουθίες του νυχθημέρου είναι σίγουρα μεταγενέστερη και δεν απηχεί την αρχαϊκή διάταξη της ακολουθίας του όρθρου. Η υπέρ των βασιλέων ακολουθία τελείται κανονικά σε όλες της μονές σε καθημερινή βάση, εκτός από τη Δευτέρα της Α' εβδομάδας των Νηστειών και καθ' όλη τη Διακαινήσιμο Εβδομάδα, κατά τις οποίες ο όρθρος αρχίζει απευθείας με την εκφώνηση «*Δόξα τη Αγία*».

Η ενοριακή διάταξη του όρθρου έχει μεταβάλλει τη βασιλική ακολουθία, αφού οι ψαλμοί ιθ' και κ', αλλά και το τρισάγιο της υπέρ των βασιλέων προσευχής παραλείπονται, εκτός από συγκεκριμένες ημέρες του εκκλησιαστικού έτους, τις ίδιες με εκείνες που επιτρέπεται η απαγγελία του «*Βασιλεύ Ουράνιε*» μετά το «*Ευλογητός ο Θεός*». Οι περιπτώσεις αυτές είναι: ο Μέγας Κανόνας και ο Ακάθιστος Ύμνος, όταν ψάλλονται κατά τη διάρκεια της ακολουθίας του όρθρου, οι ορθρινές ακολουθίες της Μ. Δευτέρας, Μ. Τρίτης, Μ. Τετάρτης (ακολουθίες του Νυμφίου) και Μ. Παρασκευής (ακολουθία των παθών). Το «*Βασιλεύ Ουράνιε*» λεγόταν αδιάκριτα κάθε φορά που γινόταν η ακολουθία του όρθρου σε παλαιότερες εποχές ή σύγχρονες περιπτώσεις, οπότε πριν από τον όρθρο τελείτο συνημμένη η ακολουθία του μεσονυκτικού, ενώ κάτι τέτοιο δεν ορίζεται από τις σχετικές τυπικές διατάξεις.

Η σημερινή, κοινή, ενοριακή διάταξη της βασιλικής ακολουθίας περιέχει μόνο σπαράγματα της αρχικής δομής της. Μεταξύ αυτών: τα τρία τροπάρια και η δέηση, η οποία πλέον δεν αναπέμπεται υπέρ του βασιλέως, αλλά υπέρ του ποιμενάρχη της τοπικής Εκκλησίας. Η τελευταία αλλαγή υπαγορεύθηκε από την έκλειψη των βασιλέων με την κατάργηση του θεσμού της βασιλείας, χωρίς να συνεπάγεται και την αδυναμία τέλεσης της πλήρους ακολουθίας για κάθε ημέρα του εκκλησιαστικού έτους σε έθνη με ενεργό το πολίτευμα της βασιλείας ή σε ενδεχόμενη παλινόρθωση του θεσμού, όπου αυτός εξέπεσε.

Η πιστή εφαρμογή των τυπικών διατάξεων της ενοριακής πρακτικής επιτάσσει κατά τον π. Κων. Παπαγιάννη μία ορθή και απόλυτα ακριβή διάταξη έναρξης της ακολουθίας του όρθρου, εφόσον καταλυμπάνεται η βασιλική ακολουθία. Ο Παπαγιάννης εισηγείται την παράλειψη και των τριών τροπαρίων, αλλά και της δέησης υπέρ των βασιλέων (του αρχιεπισκόπου πλέον). Μετά το «*Ότι σου εστίν*» να λέγεται το «*Κύριε, ελέησον*» ιβ' φορές, αμέσως «*Εν ονόματι Κυρίου ευλόγησον Πάτερ*» και η εναρκτήρια του όρθρου εκφώνηση «*Δόξα τη Αγία*». Σε περίπτωση που προηγήθηκε η ακολουθία του μεσονυκτικού να μην γίνεται η απόλυσή του, αλλά ο αναγνώστης να λέγει αμέσως το «*Εν ονόματι Κυρίου*» και ο ιερέας να εκφωνεί την εναρκτήρια δοξολογία. Η θέση αυτή βασίζεται στη διάταξη, η οποία ορίζει να μην λέγεται το «*Βασιλεύ Ουράνιε*» και το Τρισάγιο κατά την έναρξη, εφόσον προηγήθηκε η τέλεση άλλης ακολουθίας.

Βιβλιογραφία:

Βιολάκη Γ., *Τυπικόν της του Χριστού Μεγάλης Εκκλησίας, Σειρά: Εκκλησιαστική Βιβλιοθήκη*, εκδ. Βασ. Δ. Σαλίβερου, Αθήναι χ.χ.

Μάρκου Ευγενικού, «Εξήγησις της Εκκλησιαστικής Ακολουθίας», *Migne PG 160*, στ. 1163Α-1194Α.

Μπεκατώρου Γ. Γ., «*Όρθρος*», *ΘΗΕ*, 9 (1966), στ. 960-966.

Παπαγιάννη Κων., *Σύστημα Τυπικού των ιερών ακολουθιών του όλου ενιαυτού*, εκδ. Αποστολικής Διακονίας, Αθήνα 2006.

Ράλλη Γ. Α.-Ποτλή Μ., *Σύνταγμα των θείων και ιερών κανόνων, τ. Ε': Αποφάσεις συνοδικαί και διατάξεις των Κωνσταντινουπόλεως Αρχιεπισκόπων και Πατριαρχών*, Αθήνησιν 1855.

Συμεών Θεσσαλονίκης, *Διάλογος εν Χριστώ κατά πασών των αιρέσεων, Migne PG 155, στ. 33A-696D.*

Φουντούλη Ιω. Μ., *Κείμενα Λειτουργικής, τ. Α': Ακολουθίαι του Νυχθημέρου*, Θεσσαλονίκη 1994. Χριστοδούλου Θεμ., «Ακολουθίες του Όρθρου: Ιστορία και Λατρεία», *Πρακτικά ΙΕ' Πανελληνίου Λειτουργικού Συμποσίου Στελεχών Ιερών Μητροπόλεων: Οι Ακολουθίες του Νυχθημέρου*, Σειρά Ποιμαντική Βιβλιοθήκη, αρ. 33, εκδ. Αποστολικής Διακονίας, Αθήνα 2015, σ. 121-164.

naxioimelistes.blogspot.com

<https://bit.ly/33jltx7>